

sana rahmetiyle muamele etsin) diye dua etmesi, İslâm'ın muâşeret kurallarından sayılmıştır. Buna teşmî'tü'l-âtis denilmektedir. Hatta teşmî't, müslümanın müslüman üzerindeki haklarından kabul edilmiş ve bu hakkın dünyada yerine getirilmediği takdirde kıyamet gününde talep edileceği bildirilmiştir. Aksırdığı halde hamdetmeyen ile hutbe okunurken aksırana karşılık vermek gerekmez. Ehl-i kitaptan olanlara ise "yehdükümullah ve yuslih bâleküm" (يهديكُم الله و يصلح بالکم) (Allah sizi doğru yola iletsin, halinizi düzeltsin) diye karşılık verilir. Bir rivayete göre de bu sonuncu dua, teşmî'tin karşılığı olarak aksıran tarafından yapılır. Aksıranın "yağfirullahu lenâ ve leküm" (يغفر الله لاولکم) (Allah bizi de sizi de bağışlasın) şeklinde karşılık vermesi de uygundur (bk. Ebû Dâvûd, "Edeb", 90). Namazda aksıranın sessizce hamdetmesi namazı bozmamakla beraber (bk. Ebû Dâvûd, "Şalât", 167), aksıran birine namaz kılmakta olanın karşılık vermesi namazı bozar.

Müslümanlar arasında sevgi ve bağlılığın yaygınlaşmasına ve Allah'ın rahmetine vesile olan teşmî'tin Hz. Âdem'den bu yana gelenekleşmiş bir muâşeret kaidesi olduğu söylenebilir. Nitekim Beyhakî'nin rivayet ettiği ve İbn Hibbân'ın da sahih kabul ettiği bir hadise göre, Allah Teâlâ Âdem'i yaratınca Âdem aksırmış, ona "elhamdülillâh" demesini ilham etmiş ve Âdem'e "yerhamükellâh" diyerek karşılıklı bulunmuştur (bk. İbn Hacer, XXII, 426). Anlatılan şeklin dışında kalan uygulamaların, meselâ aksırana "Çok yaşa!" demenin, onun da "Sen de gör!" diye karşılık vermesinin İslâmî teşmî't ile bir ilgisi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, "Edeb", 125, 126, 127; a.mlf., *el-Edebü'l-müfred* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1404/1983, s. 307-315; Müslim, "Zühd", 53-54; Ebû Dâvûd, "Edeb", 89, 90-92, 127, "Şalât", 167; Tirmizî, "Edeb", 3, 4, 5, 6; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yeum ve'l-leyle* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Kahire 1389/1969, s. 101-107; İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, Kahire 1398/1978, XXII, 417-418, 426; *Tecrid Tercemesi*, XII, 164-166.

İSMAİL L. ÇAKAN

AKSUNGUR

Adı Türkler'de şahıs ismi olarak kullanılan doğan türünde yırtıcı bir avcı kuş (bk. SUNGUR).

AKSUNGUR

Kasımüddeve Aksungur b. Abdillâh (ö. 487/1094)

Musul Atabegliği'nin kurucusu İmâdüddin Zengî'nin babası ve Halep valisi.

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın memlûk*ü olan Aksungur, Melikşah'ın Suriye Seferi'ne katıldı. Halep'in zapt edilmesi üzerine Kasımüddeve unvanıyla bu şehir valiliğine getirildi (1087). Sultan Melikşah Suriye'nin idaresini kardeşi Tâcüddevle Tutuş'a bıraktı ve onu Fâtımîler'e karşı sefere memur etti. Sultan, Aksungur ile Urfa Emiri Bozan'a da haber gönderip kuvvetleriyle Tâcüddevle Tutuş'a katılmalarını istedi. Ancak Selçuklu ordusu Trablusşam önlerine varınca Tutuş ile ihtilâfa düşen Aksungur ordudan ayrıldı, bu sebeple Tutuş geri dönmek zorunda kaldı. Bundan bir müddet sonra Melikşah'ın ölümü (1092) üzerine tahtta hak iddia ederek saltanat mücadelesine atılan Tutuş, önce Halep üzerine yürüdü. Aksungur, Tutuş'a mukavemet etmeyip onun emrine girdi, fakat daha sonra Emir Bozan ile birlikte Tutuş'tan ayrıldı ve Selçuklu tahtının asıl vârisi Berkıyaruk b. Melikşah'ın tarafına geçti. Tutuş bu durumda Berkıyaruk ile savaşı göze alamayarak asker toplamak gayesiyle Suriye'ye döndü. Bozan ile Aksungur'un böylesine kritik bir anda kendisinden ayrılmalarını ihanet olarak kabul eden Tutuş, onlarla hesaplaşmak için tekrar Halep önlerine geldi. Ruyân köyü yakınındaki savaşta Aksungur'u mağlûp edip esir aldı ve öldürttü (1094).

Sultan Melikşah'a sadakatle bağlı olan Aksungur halka çok iyi davranır, onların hak ve hukukunu korumaya itina gösterirdi. Yönetimi altındaki bölgelerde adaletle ve emniyet hüküm sürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA:

İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1403/1983, s. 196-204, 208-212; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (trc. Ahmed Ateş), Ankara 1957, I, 127; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 136, 150, 162, 168, 180, 199, 202-203, 220-224, 232-233, 245, 258, 391, 420; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 126, 130, 137, 140, 144-145, 147; Suhayl Zakkâr, *The Emirate of Aleppo*, Beyrut 1391/1971, s. 210, 219-220, 226-233; Ali Sevim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi* (İbnü'l-Adîm, *Bugyetü't- taleb fi târihi Haleb*, Selçuklularla İlgili Kısımlardan Seçmeler), Ankara 1982, s. 62-71; a.mlf., *Suriye ve Filistin Selçukluları Tarihi*, Ankara 1983, s. 2-5, 9, 13, 113, 127, 129, 133-142, 145-150, 157-161; "Aksungur", *İA*, I, 275; H. A. R. Gibb, "Âk Sunğur", *EI²* (İng.), I, 314.

COŞKUN ALPTEKİN

AKSUNGUR el-AHMEDİLİ

(ö. 527/1133)

Revâdî hânedanından olan ve Azerbaycan'da Merâğa ile muhtemelen diğer bazı yerleri idare eden Selçuklular'a bağlı İbrâhim oğlu Emir Ahmedil'in memlûk*ü.

Ahmed Kesrevî, Aksungur'u Ahmedil'in oğlu olarak göstermiş (bk. *Şehriyârân-ı Gumnâm*, s. 115-119), aynı hata Z. Velidi Togan tarafından da tekrarlanmıştır (bk. *İA*, I, 275). Aksungur, efendisinin Bağdat'ta Bâtınîler tarafından öldürülmesi üzerine (509/1116) onun sahip olduğu yerleri ele geçirdi ve Revâdî hânedanına son verdi. Sahip olduğu bazı meziyetler ve askerlerinin çokluğu sayesinde siyasî bakımdan güç kazanan Aksungur, Sultan Mahmud tarafından oğlu ve veliahtı Dâvud'a atabeg tayin edildi.

Aksungur, Sultan Mahmud'un ölümü ve yerine kardeşi Tuğrul'un geçmesi üzerine (1132), büyük emirlerden Yarınkuş ez-Zekvî ve aralarında eski Fars hâkimi Karaca'nın iki oğlunun da bulunduğu bazı kimselerle birlikte tahtı elde etmek için Dâvud'u harekete geçirdi. Fakat iki taraf arasında meydana gelen savaşta Dâvud'un kuvvetleri mağlûp oldu; Dâvud, Aksungur tarafından savaş meydanından uzaklaştırıldı (1132). Dâvud'un başarısızlığı üzerine Tuğrul'un kardeşi Mesud'un hizmetine giren Aksungur, Tuğrul'un üzerlerine yürüdüğünü haber alınca Mesud ile birlikte Bağdat'a çekildi. Daha sonra hazırlıklarını tamamlayarak Mesud ile beraber Azerbaycan'a döndüler. Tuğrul'un Azerbaycan'da nâib olarak bıraktığı Karasungur onlara karşı koyamayacağını görerek Zencan'a çekildi. Tuğrul'un emirlerinden Aynüddeve Hârizmşah ile Bulak Erdebil'e, Hâcib Tatar da Urmiye Kalesi'ne sığındılar. Erdebil'i kuşatan Mesud ile Aksungur, üzerlerine yürüyen Karasungur'u şehir önlerinde bozguna uğratarak Erdebil'i ele geçirdiler. Ardından karşılarna çıkan Tuğrul'u da mağlûp ettiler ve böylece Rey'e çekilen Tuğrul'un yerine Mesud Hemedan'da tahta geçti. Ancak bu sırada Aksungur, Bâtınîler tarafından Hemedan yakınlarında Karategin çayırığında öldürüldü.

Aksungur'u Mesud'un öldürttüğüne dair İbnü'l-Esir'in zikrettiği rivayeti, Mesud'un ona olan ihtiyacı göz önüne alındığında, kabul etmeye imkân yoktur. Buna karşılık Tuğrul'un, veziri Dergü-

zini tarafından öldürülmüş olması (bk. Bündârî, s. 169) kabul edilebilir. Aksungur'un öldürülmesi üzerine en güçlü dayanağından mahrum kalan Mesud'un, tahtı kardeşi Tuğrul'a bırakarak Bağdat'a gitmesi de bununla yakından ilgilidir.

Aksungur'un Selçuklu tarihindeki rolü, Revâdî hânedanına son verip yerine kendi hânedanını ikame etmiş olmasıdır. Aksungur'un oğlu ve torunları, Merâğa ile diğer bazı şehirleri atabeg unvanı ile uzun süre idare etmişlerdir. Bu sebeple Aksungur hânedanına Merâğa atabegleri adını vermek yerinde olur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hamdûn, *Tezkire*, TSMK, Ahmed III, nr. 2948, vr. 173^a, 174^a; *Aẖbârü'd-devleti's-Selcûkiyye* (nşr. Muhammed İkbâl), Lahor 1933, s. 102, 103, 196; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 597, 655, 670, 682, 687; XI, 251, 268, 270, 287, 332, 423; Bündârî, *Zübdetü'n-Nuşra* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1889, s. 160, 161, 166, 169; a.e. (trc. Kivameddin Burslan), İstanbul 1943, s. 150, 151, 154, 155, 158; Ahmed Kesrevî, *Şehriyârân-ı Gumnâm*, Tahran 1308 hş., s. 115-119; A. Zeki Velidi Togan, "Aksungur", *İA*, I, 275-276.

FARUK SÜMER

AKSUNGUR el-PORSUKİ

Ebü Saîd Seyfuddîn Kasîmüddevele
Aksungur el-Porsukî
(ö. 520/1126)

Selçuklu Hükümdarı Muhammed Tapar
ve oğlu Sultan Mahmud'un
meşhur emîri.

Sultan Tuğrul Bey'in emirlerinden Porsuk'un memlûk*ü olduğu için efendisine nisbetle el-Porsukî diye anılan Aksungur, 1105 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar tarafından Irak şahne*liğine tayin edildi. Emîr Mevdûd'un Bâtınîler tarafından öldürülmesi üzerine (1113), onun yerine Musul valiliğine getirildi ve Haçlılar'la cihada memur edildi. İki aydan fazla bir süre Urfa'yı kuşattıysa da bir sonuç alamadı. Aksungur 1115 yılında, daha önce cihad harekâtına katılması istendiği halde katılmayan İlgazi'yi cezalandırmak maksadıyla sefere çıktı, fakat Dârâ yakınlarında İlgazi'nin âni baskınına uğrayarak mağlûp oldu. Bu mağlûbiyet üzerine Sultan Muhammed Tapar tarafından Musul valiliğinden azledilen Aksungur, iktâ*ı olan Rahbe'ye çekildi ve Muhammed Tapar'ın ölümüne kadar orada sakin bir hayat sürdü.

Muhammed Tapar'ın oğlu Mahmud, Irak Selçukluları tahtına çıkınca onu tek-

rar Bağdat şahneliğine tayin etti. Sultan Mahmud ile kardeşi Mesud arasındaki taht mücadeleleri sırasında bu görevden alınan Aksungur, 1121 yılında ikinci defa Musul valiliğine getirildi. Hil- le Emîri Dübeyş b. Sadaka'nın Bağdat'a hücumundan çekinen Halife Müsterşid, Sultan Mahmud'dan yardım isteyince sultan onu Musul valiliğiyle birlikte Irak şahneliğine tayin etti. Fakat Aksungur, taktik hatası yüzünden Dübeyş b. Sadaka'ya mağlûp oldu (1122). Irak ve Suriye'de geniş bir alanda hâkimiyet kurmak isteyen Dübeyş, Haçlılar'la iş birliği yapıp Kral Baudouin ile birlikte Halep'i muhasara etti. Ancak Aksungur şehrin Haçlılar'ın eline geçmesine mâni oldu ve Halep'i zaptetti (1125). Daha sonra Kefer-tab'ı da ele geçiren Aksungur, Azâz muhasarasında ağır bir bozguna uğrayarak Musul'a döndü ve Câmî-i Atîk'te cuma namazında iken Bâtınîler tarafından öldürüldü. Halep'e hâkim olduktan sonra halka çok iyi davranan, gümrük vergilerini kaldırıp zulüm ve kötülöklere son veren Aksungur hayır sever ve din-dar bir emîr idi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîstî, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1403/1983, s. 314-316, 330, 335, 337, 338, 340, 344; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 442, 444, 501-503, 604-610, 633-636, ayrıca bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 242-243; Ebü'l-Ferec [İbnü'l-İbrî], *Târîhu Muhtaşari'd-düvel* (nşr. A. Sâlihânî), Beyrut 1890 (Ofset); Zehbî, *A'lamü'n-nûbelâ*, XIX, 510-512; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 178, 188, 190-191, 194-195; Ali Sevim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi* (İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-taleb fî târihi Haleb*, Selçuklularla İlgili Kısımlardan Seçmeler), Ankara 1982, s. 126-134; M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1984, II, 29-33, 54-59, 65-67, 130-133; B. Lewis, "Three biographies from Kamal al-Din", 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul 1953, s. 325-344; C. E. Bosworth, "The Political and Dynastic History of the Iranian World", *CHIr*, V, 116, 121-122; Reşid el-Cemîlî, "Velâyetü Cüyüşbek 'ale'l-Mevşıl", *Âdâbü'r-râfidîn*, V, Musul 1974, s. 251-262; "Aksungur", *İA*, I, 276-277; Cl. Cahen, "Ak Sunğur al-Bursukî", *EI*² (İng.), I, 314.

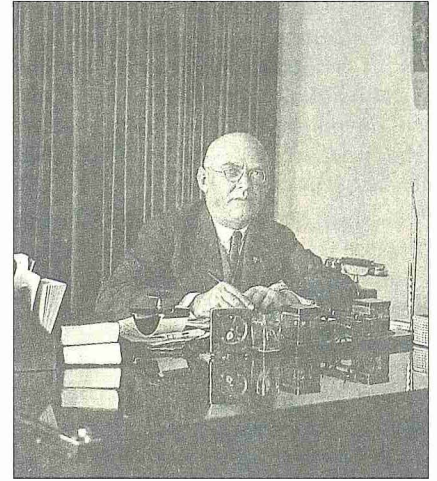
ÇOŞKUN ALPTEKİN

AKSÜT, Ali Kemâlî

(1884-1963)

İdareci,
tarih ve millî terbiye konularındaki
eserleri ile tanınan yazar.

Yanya'da doğdu. Babası şehrin tanınmış ailelerinden Babanur lakabı ile tanınan İbrâhim Ağa, annesi ise Nebile Hanım'dır. Yanya İdâdisi'ni bitirdikten

Ali Kemâlî Aksüt'ün Erzincan valiliği sırasındaki bir fotoğrafı

sonra (1903) İstanbul'a gidip Mekteb-i Mülkiyye'den mezun oldu (1908). Yanya vilâyeti maiyet memurluğuna tayin edildi ve orada kaymakamlık stajını tamamladı. Aynı zamanda idâdîde tarih ve coğrafya muallimliği de yaptı. Bir müddet İttihat ve Terakki Mektebi'nin müdürlüğünde bulunduktan sonra kaymakamlığa başladı. Filat (1910), Mecidiye (1912), Mucur (1913), Haymana (1916), Kalecik (1918) kaymakamlıklarından sonra Ankara Vilâyeti Umûr-ı Hukûkiyye müdürlüğüne tayin edildi. Millî Mücadele'ye katıldı. 1921 Haziranında Dahiliye Vekâleti müfettişliğine getirildi. 1928 yılına kadar bu görevde kalan Ali Kemâlî, daha sonra sırasıyla Ordu (1929), Erzincan (1930), Doğubayazıt (1932) ve Bilecik'te (1933) valilik yaptı. 1934'te emekli olduktan sonra Deniz Yolları, Denizbank, Limanlar genel müdürlüklerinde çeşitli idarî hizmetlerde çalıştı. 1960 yılında İstanbul Robert Kolej edebiyat öğretmenliğine geçti. Bu görevdeyken 6 Şubat 1963'te vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi.

Ulviye Aksüt ile evli olan Ali Kemâlî Bey'in beş çocuğundan biri Türk müsisininin tanınmış sazendelerinden Sadun Aksüt'tür. Çalışkan ve titiz bir idareci olarak tanınan, Fransızca, Rumca ve Arapça bilen Aksüt, idarî görevleri yanında tarihî ve sosyal ilimlere ait pek çok eser telif ve tercüme etmiş, *Vakit* gazetesinde birçok makale yazmıştır. Belli başlı eserleri şunlardır:

Telif eserleri. *Kânûn-ı Medenî'den Her Türk'ün Bilmesi Lâzım Gelen Şeyler*